

Księga sądowa – tom 10. jako źródło wiedzy o Karaimach z Krymu

Katarzyna Stefaniak-Rak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Neofilologii,
Zakład Turkologii

The 10th court register as a source of knowledge on Crimean Karaims

Summary: The 10th court register documents cases registered in the record office in Crimean Khanate between the years 1666 and 1669/70. The purpose of this article is to present unpublished legal material regarding Karaims listed in this register as parties to proceedings as well as to collect data such as names, fathers' names, places of origin or residence as well as the subject matter dealt with in particular cases. An analysis of this data will not only contribute to a better understanding of the individual biographies of Karaims inhabiting 17th century Crimea, but may also serve as a starting point for further research based on the source material.

Keywords: Karaims, court register, Karaim names, sharia court, objects at issue

Od dawna wiadomo, że społeczność Karaimów zajmowała znaczące i ważne miejsce w Chanacie Krymskim. Cieszyła się poważaniem i szczególnymi względami chanów krymskich. Do dnia dzisiejszego zachowały się także wybrane zabytki architektury i kultury Karaimów w różnych miejscowościach półwyspu, takich jak np. Bachczysaraj (Salacık), Mangub, Keffe, Gözlev, czyli

Eupatoria. Ich obecność i znaczenie na Półwyspie Krymskim zaświadcza­ją różne publikacje dokumentujące życie mieszkańców chanatu, np. *Księga podróży Ewliji Czelebiego* (Abrahamowicz, Dubiński, Płaskowicka Rymkiewicz: 1969), czy rejestry spisywane w sądzie szariackim.

10. księga sądowa dokumentuje sprawy w jednej z kancelarii sądowych (prawdopodobnie w sądzie kadiaskerskim), które zostały odnotowane w latach 1666–1669/70. Celem tego artykułu jest przybliżenie treści wszystkich niepublikowanych dotąd zapisów sądowych zawartych we wspomnianym tomie, w których stroną postępowania byli Karaimi (dotychczas opublikowane zostały tłumaczenia notatek ze stron 137, 131, 126, 70, 69, 40, 39)¹, a także zebranie danych, tj. imion, imion ojców, miejsc zamieszkania i/lub pochodzenia (jeśli zostały odnotowane), przedmiotów spraw z udziałem Karaimów, które zarejestrowano we wskazanym tomie. Opracowanie tych wszystkich materiałów może przyczynić się do lepszego poznania dziejów i losów poszczególnych Karaimów zamieszkujących XVII-wieczny Krym, a także stać się punktem wyjścia do dalszych badań w oparciu o materiał źródłowy.

Imiona Karaimów

Poniższa tabela podzielona została na trzy części. W pierwszej kolumnie znajdują się przetranskrybowane imiona wraz z informacjami dodatkowymi, które występowały przy danym imieniu, w drugiej umieszczono tłumaczenie na język polski. Przy tej okazji należy zaznaczyć, że imiona starano się zachować w formie praktycznie niezmienionej, usunięto jedynie znaki emfazy, wydłużenia samogłosek, bez podawania polskich odpowiedników imion, nawet jeśli te istnieją. W trzeciej kolumnie podana została strona rękopisu, na której występują poszczególne imiona, nazwy miejscowości, przynależności do poszczególnych społeczności, pełnione funkcje, czy imiona ojców. Litera A, B, przy numerach stron odnoszą się do, analogicznie, A – lewa, tj. *verso* i B – prawa, tj. *recto*. Formy poszczególnych imion podane zostały

¹ Kilka lat temu powstał artykuł pt. *Karaimi w szariackim sądzie na Krymie w XVII wieku*, w którym przybliżone zostały informacje dotyczące obecności Karaimów na Krymie. Przytoczona została także treść niektórych zapisów ze stron podanych w nawiasie powyżej, dokumentujących sprawy z X księgi, w których stronami byli Karaimi, rozstrzyganych w szariackim sądzie. Stanowią one zaledwie niewielką część adnotacji, w których występują Karaimi.

między innymi w oparciu o słowniki autorstwa Baski (1986), Gafurov (1987), Rásonyi, Baski (2007), Aqtay, Jankowski (2015), nazwy miejscowe na Krymie zidentyfikowano zaś na podstawie Jankowski (2006).

Imię w transkrypcji	Tłumaczenie	Strona
İbrāhīm nām Yahūdī	‘Żyd ² imieniem Ibrahim’	138-A
Bağcesarāy sükkānından Avraham Yahūdī	‘Żyd Avraham mieszka- niec Bachczysaraju’	137-B
Avraham veled-i Baba nām Yahūdī	‘Żyd imieniem Avraham syn Baby’	131-B
Ka’la’dan İlyā veled-i Şemayā	‘Ilya syn Şemayi z twierdzy’	126-B
İsāk nām Yahūdī	‘Żyd imieniem Isak’	115-A
Yahūdī (brak mienia)	‘Żyd’	110-B
Başa ³ nām Yahūdī	‘Żyd imieniem Başa’	102-A
İsāk nām Yahūdī	‘Żyd imieniem Isak’	102-A
Çutlı Yahūdī	‘Żyd Kutli’	95-A
Şoloma Yahūdī	‘Żyd Şoloma’	94-B
Şantun Yahūdī	‘Żyd Santun’	87-A
mehter ⁴ -i Yahūdī	‘Żyd, wysoki rangą sługa’	81-A
Yahūdī’yāndan Yūsuf bin Müşā nām Yahūdī	‘Żyd Yusuf syn Musy (spośród Żydów)’	79-B

² W księgach sądowych często używano słowa *Yahūdī* ‘Żyd’ w odniesieniu do Karaimów mieszkających na Krymie.

³ Niepewne.

⁴ Słowo *mehter* ‘1. sługa wysoki rangą; 2. sługa odpowiedzialny za rozbijanie namiotów (...); 4. muzykant’ (Devellioğlu 2010: 699).

Imię w transkrypcji	Tłumaczenie	Strona
Avrayım nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Avrayım’	79-A
Gözlev’de (...) Yahūdi’yāndan Dāvūd veled-i Şima’il nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Dawud syn Şimaila (spośród Żydów) w Gözlev’	77-A
Avrayım nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Avrayım’	73-B
Gözlev’de Avraham Yahūdi	‘Żyd Avraham w Gözlev’	70-A
Gözlev’de Babaş nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Babaş w Gözlev’	70-A
Ka’le sākınlarından İlyā veled- i Mortuḥay ⁵ nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Ilya syn Mortuhaya mieszkaniec twierdzy’	69-A
Ka’le (...) sākınlarından Bābā veledi Şuloma	‘Baba syn Şulomy mieszkaniec twierdzy’	69-A
Dāvūd veled-i Şammāş	‘Davud syn Şammaşa’	68-B
İsāk Yahūdi (İsāk veled-i Dāvid)	‘Żyd Isak (Isak syn Davida)’	40-B
Yahūdi’yāndan Morteḥay veled-i İsāk	‘Morteḥay syn Isaka (spośród Żydów)’	38-A
Moşi ⁶ veled-i Simḥā nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Moşi syn Simhy’	35-A
Menahem nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Menahem’	35-A
Kesikçi ⁷ oğlu İlyā nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Ilya syn Kesikçi’	21-A
Aharon nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Aharon’	19-A
İlyā velend-i Dāvūt	‘Ilya syn Davuta’	15-B
İsāk veled-i Dāvūt	‘Isak syn Davuta’	15-B,A

⁵ Hb. Mordechaj

⁶ niepewne.

⁷ Niepewne

Imię w transkrypcji	Tłumaczenie	Strona
Ayğudā veled-i İsağ	‘Żyd Ayguda syn Isaka’	15-B,A
Ayğudā Yahūdi	‘Żyd Ayguda’	14-B
Yahūdi’yāndan İlyā ve İshāğ	‘Ilya i Isal (spośród Żydów)’	14-B
Ayğudā Yahūdi	‘Żyd Ayguda’	14-A
İlyā ve İshāğ	‘Ilya i Isak’	14-A
Yahūdi’yāndan İsağ nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Isak (spośród Żydów)’	4-A
Ayğuda Yahūdi	‘Żyd Ayguda’	3-A
Abbas Bağalağı nām karyeden Tileş Dede bin Meħmed nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Tileş Dede syn Mehmeda ze wsi Abbas Bağalağı w ujściu (rzeki) Çongar’	2-B
Avrahim veled-i Arslan nām Yahūdi	‘Żyd imieniem Avrahim syn Arslana’	2-B

Przedmioty spraw z udziałem Karaimów

Poniższa tabela zawiera informacje o przedmiotach spraw z udziałem Karaimów w formie tytułów, a także numery stron, na których występują poszczególne zapisy i dane osobowe Żydów, Karaimów, które zostały odnotowane w zapisach. Imiona niektórych osób powtarzają się czasem w kilku notatkach.

Przedmiot sprawy	Strona	Dane osobowe
Żądanie uregulowania należności	138-A	Żyd Ibrahim
Orzeczenie przyjęcia należności	137-B	Żyd Avraham
Żądanie ustalenia stanu faktycznego	131-B	Żyd Avraham syn Baby

Przedmiot sprawy	Strona	Dane osobowe
Żądanie zwrotu przetrzymywanego konia	126-B	Ilya syn Şemayi z twierdzy
Rozliczenie i podział masy spadkowej pomiędzy spadkobierców po zmarłym Süleymanie z Tekke	115-A	Żyd imieniem Isak
Uzgodnienie dotyczące mehr-i mü'eccel ⁸	110-B	Żyd (brak imienia)
Potwierdzenie długu Żyda u zmarłego Osmana Kethüdy ⁹	102-A	Żyd imieniem Başa
Uwierzytelnienie należności względem zmarłego Osmana Kethüdy	102-A	Żyd imieniem Isak
Rejestracja zobowiązań pieniężnych	95-A	Żyd Kutlı
Zaciągnięcie długu pod zastaw miecza i uregulowanie należności	94-A	Żyd Şoloma
Ogłoszenie długów zaciągniętych przez zmarłego Mustafę	87-A	Żyd Santun
Ustalenie wysokości zadłużenia	81-A	Żyd, wysoki rangą sługa
Splata części zadłużenia i potwierdzenie pozostałej należności	81-A	Żyd, wysoki rangą sługa
Żądanie zwrotu dzikiej klaczy	79-B, A	Żyd Yusuf syn Musy (spośród Żydów)
Zgłoszenie wysokości długu	79-A	Żyd imieniem Avrayım

⁸ *Mehr-i mü'eccel* 'kwota pieniędzy, której wysokość ustalana jest w chwili zawarcia małżeństwa, a wypłata dla rodziny kobiety dokonywana jest w przypadku rozvodu lub śmierci męża. Niekiedy ilość i wartość tych dóbr była spisywana w obecności świadków przez kadięgo lub inną osobę posiadającą jego pełnomocnictwo. W przypadku śmierci mężczyzny przed wywiązaniem się z niniejszego obowiązku, część tę rozliczano jako pierwszą, jeszcze przed podziałem majątku zmarłego pomiędzy spadkobierców' (Devellioğlu 2010: 603; Oğuz 2002: 35).

⁹ *Kethüda* 'zarządca majątku sprawujący nadzór nad odźwiernymi' (Redhouse 2000: 646).

Przedmiot sprawy	Strona	Dane osobowe
Żądanie zwrotu zadłużenia	77-A	Żyd imieniem Davud syn Şimaila (spośród Żydów) w Gözlev
Wyznaczenie terminu spłaty pozostałego zadłużenia	73-B	Żyd imieniem Avrayım
Żądanie zwrotu części zastawionych przedmiotów	70-A	Żyd Avraham; Żyd imieniem Babaş w Gözlev
Potwierdzenie sprzedaży sadu	69-A	Żyd imieniem Ilya syn Mortuhaya; Baba syn Şulomy
Przekazanie piętnastu kuruszy z długu na poczet spadku	68-B	Davud syn Şammaşa
Zakup branki	51-A	Żyd Avraham
Żądanie anulowania zakupu niewolnicy ze względu na posiadaną skazę	40-B	Żyd Isak (Isak syn Davida)
Ustanowienie pełnomocnictwa dla Cihan Şah, córki Ahmeda agi	38-B	Żyd Mortehay
Potwierdzenie sprzedaży działki	38-A	Mortehay syn Isaka (spośród Żydów)
Potwierdzenie sprzedaży działki	35-A	Żyd imieniem Moşi ¹⁰ syn Simhy; Żyd imieniem Menahem
Potwierdzenie sprzedaży działki	35-A	
Zgłoszenie wysokości długu	21-A	Żyd imieniem Ilya syn Kesikci
Potwierdzenie wysokości zadłużenia	19-A	Żyd imieniem Aharon
Potwierdzenie zakupu trzydziestu niewolników	15-B	Ilya syn Davuta, Isak syn Davuta, Żyd Ayguda syn Isaka
Żądanie uregulowania zaległej należności za sprzedane przedmioty	15-B,A	Ayguda syn Isaka, Isak i Ilya (synowie Davuta)
Żądanie uregulowania zaległej należności	15-A	Isak (syn Davuta), Ayguda (syn Isaka)

10

niepewne.

Przedmiot sprawy	Strona	Dane osobowe
Żądanie ustalenia wartości przedmiotów	15-A	Ayguda (syn Isaka), Isak (syn Davuta)
Zgłoszenie uregulowania należności za trzydziestu sprzedanych niewolników	14-B	Żyd Ayguda syn Isaka, Ilya i Isak (synowie Davuta) spośród Żydów
Potwierdzenie uregulowania należności za trzydziestu sprzedanych niewolników	14-A	Żyd Ayguda syn Isaka, Ilya i Isak (synowie Davuta) spośród Żydów
Żądanie uwierzytelnienia ze służby	4-A	Żyd imieniem Isak
Ustanowienie pełnomocnika Fatmy Bikie	3-A	Żyd Ayguda
Zgłoszenie przekazania pieniędzy	2-B	Żyd imieniem Tileş Dede syn Mehmeda ze wsi Abbas Bağalağı w ujściu (rzeki) Çongar, Żyd imieniem Avraham syn Arslana

Tłumaczenia zapisów

Tłumaczenia zapisów na język polski powstały w oparciu o transkrypcję¹¹ rękopisu spisane w języku osmańsko-tureckim. Elementy dodane w procesie tłumaczenia zostały umieszczone w kwadratowych nawiasach. Przy każdym fragmencie podane zostały numer w kolejności i strona rękopisu w okrągłym nawiasie, na której znaleźć można oryginalną treść przetłumaczonej adnotacji. W trakcie prac nad tłumaczeniem korzystano ze słowników autorów tj. Devellioğlu (2010), Redhouse (2000), Kozłowska (2006), Sami (2005).

1. (138A) Pers o imieniu Suhak złożył w sądzie zeznania w obecności Karaima imieniem Ibrahim: ten oto Ibrahim był mi winien dwadzieścia pięć kuruszy. Pobrałem tylko szesnaście. Zostało jeszcze dziewięć kuruszy. [Suhak]

¹¹ Transkrypcja całej 10. księgi sądowej, a także robocze tłumaczenie na język polski wraz z opracowaniem wybranych zagadnień składają się na treść niepublikowanej pracy doktorskiej pt. „Protokoły rozpraw sądowych XVII-wiecznego Krymu. Analiza językowa i kulturowa” (Stefaniak-Rak 2011).

powiedział: zgodnie z prawem szariatu żądam pozostałej kwoty. Zapytano więc wspomnianego İbrahima, który odpowiedział: zostały trzy kurusze. Poza tym uregulowałem wszystko. Gdy wymieniony [Suhak] zaprzeczył, że został splecony, nakazano złożenie przysięgi. Orzeczono przyjęcie przysięgi. Zdarzenie zostało odnotowane na prośbę [strony]. Spisano jak wyżej. Świadcowie zdarzenia: chluba uczonych Abd el-Cemil efendi| obecny mufti| Hızır efendi| nauczyciel| Arslan efendi| Receb el-Hac

2. (115A) [fragment z zapisu masy spadkowej] dla Żyda imieniem Isak| kurusz| 60
3. (110B) [fragment zapisu dotyczącego ujawnienia długów] dla Karaima [brak imienia]| hasene| 3
4. (102A) Żyd imieniem Başa miał dług u zmarłego Osmana Kethüdy, co uwierzytelniono na mocy zeznań świadków tj. jego dzieci imieniem Kutli Şah będącego sekretarzem i Mustafy Çelebiego, co niniejszym zapisano. Świadcowie zdarzenia: wspomniani [(103B) Abd Allah, syn| Ahmeda|| Abd er-Rahman| Mahmud|| Kurmak| Bayım|| Ömer, syn| Ahmeda|| Ahmed Çelebi| syn Cafera|| Mahmud efendi| syn Ahmeda efendi|| Mehmed, syn| Ahmeda efendi|| inni spośród zgromadzonych].
5. (102A) Zakupione przez Żyda imieniem Isak trzy deski i futro z lisa w cenie dziewięciu i pół złotego, łuk w cenie trzech kuruszy i dwudziestu *akça* składają się na łączną kwotę siedemnastu i pół kurusza na rzecz zmarłego Kethüdy. Uwierzytelniono to na podstawie zeznań Kutli Şaha i Mustafy Çelebiego, a następnie odnotowano [w rejestrze]. Świadcowie zdarzenia: wspomniani [powyżej].
6. (95A) dług Żyda Kutli |opłata| 160
7. (94B) Miecz zmarłego Abd el-Latifa Çelebiego zastawiono u Żyda Şulomy w zamian za osiem złotych, następnie zapisano, że dług w wysokości ośmiu złotych został splecony. Świadcowie zdarzenia: chluba uczonych Abd Allah efendi| syn Abdiego efendi|| Molla Abd el-Fettah|| syn Mustafy|| Aliş efendi| gość|| Temür, syn| Mevlişa|| Sefer Ali, syn| Abd Allaha
8. (87A) dla Żyda Santuna| koszt odzieży i koszt materiału| ... 420| ... 800||

9. (81A) Spłacono dług zmarłego Latifa Çelebi zaciągnięty u Żyda, wysokiego rangą sługi, na który składał się oprócz siedemnastu kuruszy należnych za trzy cielaki, dwie krowy, i jedno trzyletnie cielę, jeden dodatkowo przekazany kurusz, co daje osiemnaście kuruszy, a także osiemnaście kuruszy za miecz damasceński, całość na łączną kwotę trzydziestu kuruszy. Zapisano postanowienie sądu, iż nie ma już zadłużenia nawet w wysokości jednego *akça*. Świadkowie zdarzenia: Hızır efendi| nauczyciel|| Veli Halife| Ali Cafer|| Bulad, syn| Rahmetüllaha
10. (81A) Po dowiedzeniu przez Żyda, wysokiego rangą sługi, wiarygodności w wysokości stu sześćdziesięciu *akça* przekazano [mu] jedno trzyletnie cielę o wartości trzech i pół kurusza z dobytku zmarłego Latifa Çelebi, pozostałe zadłużenie wynosi jeszcze czterdzieści *akça*. Zapisano [także], że jedno *akça* przekazano na rzecz wskazanego dłużnika. Świadkowie zdarzenia: wspomniani [powyżej]
11. (79B) Działo się tak, że Żyd imieniem Yusuf syn Musy (spośród Żydów) złożył [poniżej] zeznania w sądzie w obecności Kutlu Mehmeda, syna Arslana Sofi: trzy miesiące temu zgłosiłem zaginięcie z mojego dobytku gniadej dzikiej klaczy ze stępem grzebienia z tyłu, co [zostało wpisane] do rejestru. Znalazłem go u tego oto Kutlu Mehmeda. Żądam, aby mi ją zwrócił. Zapytano zatem Kutlu Mehmeda, który odpowiedział: klacz, o której jest mowa, zakupiłem od kupca – mieszkańca Kaffy. Miał powiedzieć [także]: nie wiedziałem, że wspomniana klacz należy do [obecnego tu] Żyda. Zażądano więc od powoda świadka na potwierdzenie prawdziwości jego słów. (79A) Obecni świadkowie wybrani spośród wolnych muzułmanów Bek Temir, syn İskendera Sofi i Mehmed, syn Bek Temira Sofi złożyli stosowne zeznania w sprawie, które zostały przyjęte przez stronę, a następnie nakazano wspomnianemu Żydowi złożenie przysięgi, iż wspomniana gniada [klacz] zaginęła z jego dobytku oraz że nie wyzbył się jej ze swego stada. Zasądzono [zwrot wspomnianej] klaczy wspomnianemu Żydowi. Świadkowie zdarzenia: Azamet aga| syn| Rahmeta|| Abd er-Rahim efendi| syn| Şükr efendiego|| Arslan efendi| syn| el-Hac Receba|| Hacim efendi| syn| Oraka Biy|| i inni spośród zgromadzonych
12. (79A) Ormiański chrześcijanin imieniem Nazar, syn Satılmışa złożył w sądzie wyjaśnienia [następującej treści] w obecności Żyda Avrayıma: ten oto Żyd Avrayım ma u mnie dług w wysokości piętnastu kuruszy [oraz

dotatkowo] kurusz [w ramach] *akça* należnych za nić bawełnianą i tytoń. Zadano pytanie, na które odpowiedział: moim celem jest uwierzytelnienie stanu faktycznego. Gdy zapytano wspomnianego Żyda Avrayıma, [ten] potwierdził prawdziwość zeznań Nazara. Następnie zasądzono i odnotowano wysokość zadłużenia. Świadcowie zdarzenia:

Abd er-Rahim efendi| syn| Şükr efendiego|| Mehmed efendi| syn| Hasana|| Ali efendi| syn| Bulata|| Mustafa| syn| el-Hac Sefera|| i inni spośród zgromadzonych

13. (77A) Dedeş, syn el-Hac Süleymana, mieszkaniec chronionego miasta Gözlev złożył zeznanie w sądzie w obecności Żyda imieniem Davud, syna Şmaila spośród Żydów: ten oto Żyd ma [u mnie] dług w wysokości trzydziestu kuruszy, który należy uregulować. Żądam, aby go zwrócił. Gdy zapytano wspomnianego Żyda, [ten] złożył wyjaśnienie w sprawie wysokości wskazanego długu u wspomnianego wyżej powoda. Nakazano więc spłacenie zadłużenia. [Pozwany] nie był w stanie tego uczynić, dlatego na prośbę został osadzony w areszcie, co zapisano. Świadcowie zdarzenia: Abd el-Fettah efendi| Mustafa|| Hüseyin efendi| el-Hac Ömer Ali|| Musalli|| Abd el-Halim aga|| Abd el-Kadir|| Abd el-Gaffar
14. (73B) Działo się tak, że Żyd Avrayım przekazał dziewięć z szesnastu kuruszy w obecności ormiańskiego chrześcijanina imieniem Nazar. Na spłatę pozostałej sumy dano mu piętnaście dni, co niniejszym zapisano [w] uświęconym miesiącu zi'l-hicce, w roku jak powyżej [rok tysiąc siedemdziesiąty siódmy]. Świadcowie zdarzenia: Salih efendi| Periş aga|| Hüseyin efendi| el-Hac Emir Ali|| Mevlud Ali efendi| kadi Bavorça|| i inni
15. (68B) Działo się tak, że Żyd imieniem Davud, syn Şammaşa miał dług u Dedeşa, syna el-Hac Süleymana w wysokości trzydziestu kuruszy. Pobrano piętnaście kuruszy z zadłużenia od wspomnianego Żyda, a następnie przekazano wspomnianego Dedeşa w ręce Osmana, syna Hasana, aby ten [go] odesłał. Zapisano we wspomnianej dacie [w połowie miesiąca zi'l-hicce, rok tysiąc siedemdziesiąty siódmy]. Świadcowie zdarzenia: Musalli| syn Abd el-Halima agi|| Çörekçi Ali| mieszkaniec Gözlev|| Abd el-Fettah efendi| namiestnik
16. (51A) Zapisano [następujące] zeznawania złożone przez osobę imieniem Murtaza Ali: wspomniany Żyd Avrahim zakupił brankę za *akça* należące

do wspomnianego Mustafy. Świadcowie zdarzenia: Abd el-Kerim efendi| syn Arslana efendi|| Devlet Gazi syn| Makula|| i inni spośród zebranych

17. (38B) Na podstawie zeznań świadków, osób imieniem Abd er-Rahman Çelebi, syn Receba i Hüsrev, syn Abd Allaha, zapisano, iż pełnomocnikiem Cihan Şah, córki Ahmeda agi w sprawie zakupu i przekazania należącego do Żyda Morteahaya sadu nad rzeką Belbek, położonego w pobliżu kamiennego mostu, z wytyczonymi granicami od strony sąsiadów, ustanowiono jej męża, Mustafę efendiego, syna Mevluda. We wspomnianej dacie [na początku miesiąca *cemaziye'l-evvel*, rok 1078]. Świadcowie zdarzenia: wymienieni.
18. (35A) Żyd imieniem Konak Moşi, syn Simhy złożył w sądzie słowne wyjaśnienia w obecności el-Hac Abd el-Bakiego, syna Hızıra Çelebi: sprzedałem wspomnianemu el-Hac Bakiemu część ogrodu wraz z drzewami owocowymi i innymi drzewami, ruchomościami, a także wszystkim, co do niego przynależy, położonego nad brzegiem rzeki Belbek, który od północy [styka się] z drogą i ziemią pastewną, od południa z główną drogą, od wschodu [graniczy z posesją] Abd er-Rahmana Çelebiego, a od zachodu przylega do posesji Żyda imieniem Menahem i człowieka imieniem Mehmed, za osiemdziesiąt kuruszy. Przyjąłem pieniądze, a następnie przekazałem sprzedaną nieruchomość. Następnego dnia stała się jego własnością. Powiedział także: zgodnie z wolą i życzeniem jest jej właścicielem i może ją użytkować. Po przesłuchaniu odnotowano [zgodność] powyższej umowy z prawem szariatu. Świadcowie zdarzenia: czcigodny mufti efendi|| Devlet Gazi| Makul|| Ahmed pisarz| Gazi Mehmed|| el-Hac Osman| Mehmed|| Mehmed syn| el-Hac Baya|| Abd er-Rahman| syn Hasana|| i inni spośród zgromadzonych
19. (21A) Człowiek imieniem Mehmed Bek, syn Alego zeznał w sądzie w obecności Żyda imieniem Ilya, syna Kesikci¹²: [jego] zadłużenie u naszej zmarłej matki, Ayşe Hatun wynosi tysiąc sto *akça*. Jego zeznanie zostało zarejestrowane. Świadcowie zdarzenia: Abd el-Halim aga| Mustafa aga|| Abd Allah Çelebi| syn|| i inni spośród zgromadzonych

---

¹² Niepewne.

20. (19A) Żyd imieniem Aharon złożył w sądzie [następujące] zeznania: ten oto obecny [w sądzie] el-Hac Hanife ma u mnie dług do spłacenia w wysokości dziesięciu kuruszy. Gdy dowiedziono prawdziwości [zeznań], odnotowano całe zdarzenie w rejestrze zgodnie z zasadami szariatu. Świadcowie zdarzenia: Arslan efendi| Damad Şeyh Mustafa efendi|| Abd el-Fettah efendi| Mustafa|| Musalli efendi| Halim aga|| Ali efendi| Damad Bek|| Mustafa syn| Murtaza ¹³|| i inni spośród zgromadzonych
21. (15B) Żydzci imieniem Ilya, syn Davuta i Isak, syn Davuta w obecności Aygudy, syna Isaka powiedzieli w sądzie w obecności Aygudy, syna Isaka: kupiliśmy trzydziestu niewolników [mężczyzn] od tego oto Aygudy wyceńionych na tysiąc dwieście kuruszy, co [niniejszym] zapisano. Świadcowie zdarzenia: Abd el-Fettah efendi| syn Mustafy|| Devlet Gazi, syn Makula
22. (15B) Ayguda, syn Isaka sprzedał wspomnianym Isakowi i Ilyi bieliźniane sukno, cztery szerokości futra i dwie drewniane cholewki. W toku postępowania pobrał część [należności], a część została niezapłacona. Nie mogąc dojść do porozumienia w kwestii oszacowanej wartości, nakazano wspomnianym złożenie przysięgi. (15A) Orzeczono, że wspomniani mają dać wymienionemu Aygudzie trzynaście kuruszy i cztery *akça*, co zapisano. Świadcowie zdarzenia: Devlet Gazi| syn Makula|| Abd el-Fettah efendi| syn Mustafy|| Miskey| Çelebi| el-Maruf|| i inni spośród zgromadzonych
23. (15A) Wspomniany Isak wniósł sprawę do sądu i zeznał w obecności wymienionego Aygudy: przekazałem wspomnianemu Aygudzie aksamit przepłatany nicią, odcięty z połowy drewnianego bała, o wartości dwóch kuruszy i nadał czekam na zapłatę. Zapytano więc [pозwanego] o ilość i wartość wspomnianego aksamitu, ten jednak zaprzeczył, a ponieważ nie był w stanie wskazać świadka, nakazano mu złożenie przysięgi. Wspomniany Ayguda odstąpił od złożenia przysięgi. Zapisano w rejestrze, iż nakazano uregulowanie zadłużenia. Świadcowie zdarzenia: wspomniani.
24. (15A) Wspomniany Ayguda wytoczył w sądzie sprawę wymienionemu Isakowi o trzy porcelanowe filiżanki o wartości trzech kuruszy. Wspomniany Isak potwierdził, że wziął od [powoda] trzy porcelanowe filiżanki, ale zaprzeczył, że były wspomnianej wartości. Zeznał pod przysięgą na

13

niejasne.

najwyższego Allaha, że nie były warte więcej niż czterdzieści *akça*. Następnie nakazano wymienionemu Aygudzie złożenie przysięgi, że nie doszło do wcześniejszego rozliczenia, co niniejszym zapisano. Świadcowie zdarzenia: wspomniani.

25. (14B) Żyd Ayguda zeznał: pobrałem w całości *akça* za trzydziestu niewolników [mężczyzn], których sprzedałem Ilyi i Ishakowi spośród Żydów. Rozliczyłem się ze wspomnianymi, nie mają już ani jednego mojego *akça*. Zapisano, iż jego słowa uwierzytelnił imam Abd el-Baki efendi wybrany spośród sprawiedliwych mężczyzn. Świadcowie zdarzenia: Abd el-Fettah efendi| syn Mustafy|| Abd Allah efendi| syn Abdiego efendi|| Devet Gazi| syn Makula|| Ahmed efendi| syn Mısril|| i inni
26. (14A) Wspomniany Żyd Ayguda zeznał: w całości przyjąłem i pobrałem *akça* za trzydziestu niewolników [mężczyzn] sprzedanych wspomnianym powyżej Ilyi i Isakowi. To zeznanie poświadczył jeden spośród kupców, człowiek imieniem Receb Beşe, syn Ahmeda. Jego świadectwo zostało przyjęte przez stronę. Ponieważ zeznania wspomnianych były zgodne, orzeczono o uwolnieniu Ilyi i Isaka, co niniejszym zapisano. Świadcowie zdarzenia: wspomniani.
27. (4A) Kaytas, sługa należący do Isaka jednego spośród Żydów, wniósł przeciw niemu sprawę do sądu. Czternaście lat temu ojciec tego oto Isaka sporządził umowę, w ramach której przez czternaście lat miałem mu służyć. Gdy zmarł ojciec wspomnianego Żyda, wymieniony Isak i Beraha uczynili mnie sekretarzem w czasie obowiązywania świadczenia wspomnianej posługi. Zapytano więc powoda, który powiedział: żądam uwierzytelnienia mojego uwolnienia. Gdy zapytano wspomnianego Isaka, ten po raz kolejny zeznając, całkowicie zaprzeczył wspomnianemu terminowi czternastu lat, dlatego też zażądano, aby wspomniany powód wskazał stosownego świadka w tej sprawie. Zeznania przybyłego Düyün Alego, syna Kara Köz, wybranego spośród mężczyzn muzułmanów, zostały przyjęte przez stronę zgodnie z prawem szariatu. Zapisano o powiązaniu ich z ostatnim świadkiem. Spisano to, co miało miejsce i odnotowano pod koniec miesiąca *rebi'ü'l-ahiri*, rok tysiąc siedemdziesiąty ósmy.⁵ Świadcowie

⁵ Chronologicznie wg datowania zapisów powinien być tysiąc siedemdziesiąty dziewiąty, jest tysiąc siedemdziesiąty ósmy.

zdarzenia: chluba uczonych Abd el-Hannan efendi| syn eş-Şeyh Mehmeda efendi|| Halil efendi| syn Kurdal| Şahbaz efendi| syn Daraganal| Bulat| syn Rahmetüllaha|| Ebu el-Mükaram| syn Abd el-Halima agi| Abd el-Halim aga| syn Mustafy agi| i inni spośród zgromadzonych

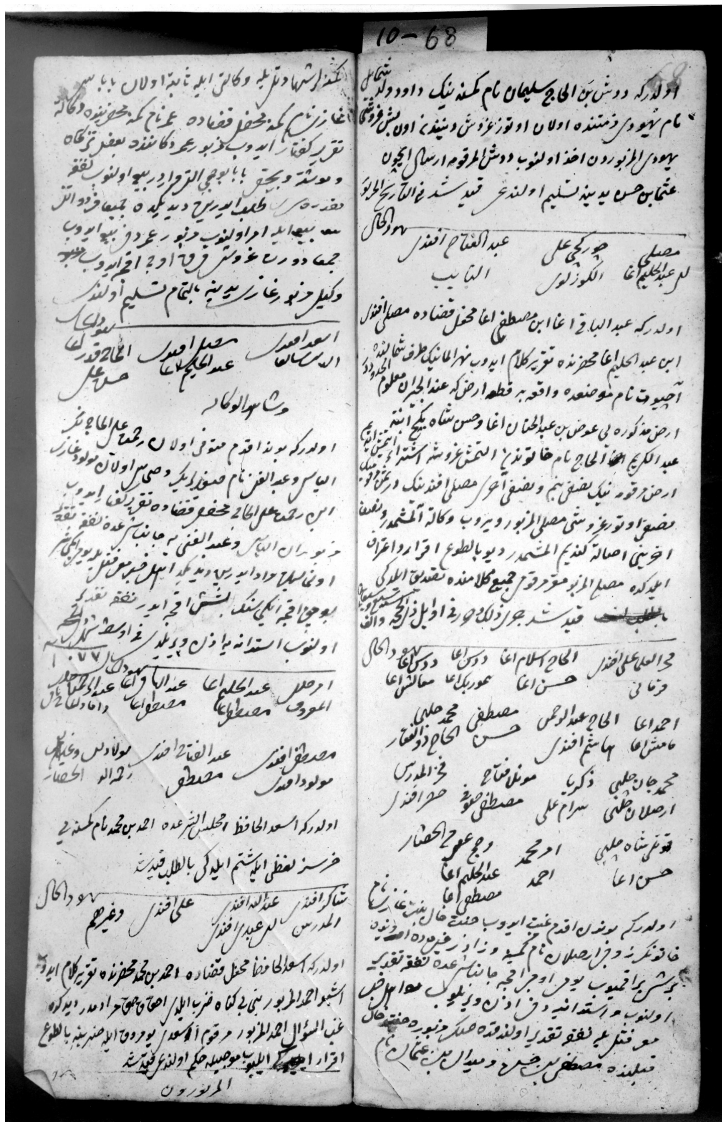
28. (3A) Odnotowano w rejestrze, że w sprawie sądowej z udziałem Żyda Aygudy, dotyczącej sadu położonego w dolinie rzeki Belbek pełnomocnikiem Fatmy Bikie, jednej spośród mieszkanek Salacık, ustanowiono Salbira, syna Osmana Çelebi. Poświadczył to Ahmed, syn Ramazana. Świadcowie zdarzenia: Abd Allah efendi| syn Abd er-Razzaka|| Bulad| syn Rahmetüllaha
29. (2B) Żyd imieniem Tileş Dede, syn Mehmeda ze wsi zwanej Abbas Bağalağı w ujściu Çongar, Żyd Avrahim, syn Arslana: z czterdziestu czterech złotych [należących do] Mustafy Beşe z Kastamonu zostało dziewięć dwuzłotówek, które przekazali Mustafie. Poświadczenie tego faktu złożone w moim języku przez człowieka z Iraku zostało uwierzytelnione przez uczonych Abd er-Rahmana efendi i Hacım efendi, i Hüsrevi, zatwierdzone, a następnie zarejestrowane na piśmie.

Znaczenie notatek

Powyższe tłumaczenia zapisów, a także indeks imion, miejsc zamieszkania, przedmiotów spraw z udziałem Karaimów, które zostały przygotowane w oparciu o oryginalne notatki z 10. księgi sądowej dokumentują wybrane wydarzenia z udziałem Karaimów. Dodatkowo potwierdzają ich obecność i relacje z innymi mieszkańcami Chanatu Krymskiego. Stanowią wiarygodne źródło wiedzy o przedstawicielach tej wysoko cenionej przez chanów krymskich społeczności. Analiza zawartych w notatkach i indeksach informacji może przyczynić się do pogłębienia wiedzy o dziejach i losach poszczególnych Karaimów, a także do lepszego poznania realiów życia w XVII wieku na Krymie oraz problemów z jakimi borykali się mieszkańcy, w tamtych czasach.

Ryc. 2. Folio 68-A, 68-B

Ryc. 3. Folio 102-A, 102-B

Bibliografia

- Abrahamowicz, Zygmunt, Dubiński, Aleksander, Płaskowicka-Rymkiewicz, Stanisława [tłum.], *Księga podróży Ewliji Czelebiego (Wybór)*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1969.
- Aqtay, Gulayhan, Jankowski, Henryk, *A Crimean Karaim-English Dictionary*, Poznań: Katedra Studiów Azjatyckich Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2015.
- Aş-Şuqūq aş-šaari'yya wa as-siğillāt al-mar'iyya, vol. 10.
- Baski, Imre, *A Preliminary Index to Rásonyi's Onomasticon Turcicum*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986.
- Devellioglu, Ferit, *Osmanhca-Türkçe Ansiklopedik Lugât*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2010.
- Gafurov, Alim, *Imâ i istoriâ. Ob imenah arabov, percov, tadžikov i türkuv. Slovar*, Moskva: Nauka, 1987.
- Jankowski, Henryk, *A Historical-Etymological Dictionary of Pre-Russian Habitation Names of the Crimea*, Boston: Brill, 2006.
- Kozłowska, Maria, *Słownik turecko-polski*, Warszawa: Emka, 2006.
- Oğuz, Mustafa, *Girit (Resmo) Şer'ıye sicil Defterleri (1061–1067)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarih Ana Bilim Dal, Yeni Çağ Tarihi Dalı, 2002. [niepublikowana praca doktorska]
- Rásonyi, László, Baski, Imre, *Onomasticon Turcicum. Turkic Personal Names I–II*, Bloomington, Indiana: Indiana University Denis Signor Institute for Inner Asian Studies, 2007.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türki*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1917 (2005).
- Stefaniak-Rak, Katarzyna, „Protokoły rozpraw sądowych XVII wiecznego Krymu. Analiza językowa i kulturowa”, Poznań: Wydział Neofilologii, Zakład Turkologii, Mongolistyki i Koreanistyki, 2011. [niepublikowana praca doktorska]
- Stefaniak-Rak, Katarzyna, *Karaimi w szariackim sądzie na Krymie w XVII wieku*, „Almanach Karaimski” 2015, t. 4, s. 65–78.

